

Kušita, koju je Mojsije za ženu uzeo.

(Uz knjigu Numeri XII. 1.)

Napisao nadrabin **Dr. M. Frankfurter**, Vinkovci.

Čisto, stvarno i trezveno iznosi nam Sveto Pismo svoje junake. Ono pominje njih i njihova dela samo ukoliko je neophodno potrebno za cilj, kome teži. Izuzetak čine čisto istorijske knjige Biblije; ali ni ovde se aktivna lica ne glorifikuju, niti im se mahne i nedostaci ulepšavaju ili, šta više, zataškavaju. Jer Biblija nije samo fanatičarka istine, nego ona odbačuje lični kult u svakom obliku. O nedostižnoj veličini njenog najvećeg junaka, Mojsija, ima uopće pomena samo u nekoliko kraćih rečenica **וְרָאָה קָם** וְגַוְרָה אִישׁ מֹשֶׁה עֵנִיו מְאֹד מְכַל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה »A muž Mojsije beše vrlo skroman, više nego ikoji čovek na zemlji«. (V. M. XII. 3.) O samom Mojsiju, o njegovu razvitku, vaspitanju, obrazovanju i ostalom životu gotovo se ništa ne priča, te smo ostavljeni u neizvesnosti o tome. Bibliji nije glavno Mojsije kao ličnost, ma koliko da je ista važna i istaknuta, ona se obazire samo na njegovo delanje. Ova odvratnost prema svakom ličnom kultu održala se u Jevrejstvu sve do današnjeg dana. Izuzetak je možda samo Hasidizam, koji je ličnost »Zadik«-a svagda ispoljavao. Uopće Jevreji, kad govore o svojim velikanima, kad pominju Rif-a, Raši-a, Rambam-a i dr. više pomišljaju na dela, nego na ličnosti. I tek savremeno jevrejsko istraživanje učinilo je promenu u ovom pogledu, ono je i ličnosti pribavilo pravo, te je i jevrejskoj istoriji, koja je dotle oskudno bila zastupljena, izvojevala mesto u jevrejskoj književnosti, koje joj pripada. Rekoh izvojevala, jer nije lako boriti se i održati protiv ukorenjenih nazora. Nije bilo davno, kad sam čuo od nekog znalca Talmuda izreći sud o slavnom Raši-istraživaču, mom nezaboravljenom učitelju, prof. A. Berlineru ר' א', kako je on isprevrtao knjižnice, ne bi li utvrdio, kakve su boje bile čarape, koje je Raši nosila. Ovo nikako ne znači omalovažavanje Rašijeve ličnosti, jer ova stoji tako visoko, da je postala duhovnom ideom, a prestala postojati kao ličnost. Glavno je talmudskom jevreju, šta Raši kaže, šta Raši misli, a ne ko je i šta je Raši bio, kako je Raši živeo.

Kao što je gore napomenuto, mi nalazimo u Svetome Pismu život Mojsijev tek sa nekoliko potezova ocrtan. Mojsijevo rođenje, njegovo čudesno izbavljenje, njegov boravak na dvoru Fara-

onovu, bežanje iz Egipta i njegov dalji život — sve je to samo ukratko napomenuto. A glavno je njegov rad za Izrael. Ali je zato legenda prihvatila ličnost Mojsijevu, pletući neuvele vence oko njegove slavne glave. Midrašu i Agadi je Mojsije veoma omiljena tema. Sveto Pismo priča o osnivanju njegove porodice, da je na svom bežanju ispred Faraona, došao u Midjan, u kuću svog potanjeg tasta Reuela-Jitro-a, gde je zatim njegovu kćer Ziporu uzeo za ženu, koja mu je rodila dva sina: Geršoma i Eliezera. Kad je Mojsije stupio pred Faraona, da u ime Boga zatraži otpuštanje naroda Izraelskog, onda mu već beše 80 godina. Tada beše drugi sin, Eliezer, još vrlo mlad; jer kad je Mojsije sa svojom ženom i decom pošao na put za Egipat, dete ne beše još obrezano, te se je obrezanje na jednom prenoćištu na putu moralo obaviti. (Exodus IV., 24 ff). Brak sa Ziporom, izgleda, beše posve skorašnjeg datuma. Između Mojsijeva bežanja i sklapanja ovoga braka moralo je proteći duže vreme, jer po Svetom Pismu govoraše Bog Mojsiju (Il. M. IV. 19.): »Vrati se natrag u Micraim, **דבר את נפשך כי מתי כר האנשים המבקשים את נפשך** jer su umrli svi oni ljudi, koji su ti išli o glavi«, a to svakako pretpostavlja neko duže vreme. Mi, doduše, ne znamo, koliko godina beše Mojsiju za vreme svog begstva iz Egipta, ali ni u kom slučaju on ne beše, po pričanju Biblije, (Exodus II., 11 ff) u visokoj muškoj starosti. Međutim o njegovu životu i radu u ovom međuvremenu, koje je izvesno iznosilo 40 godina, mi ne znamo baš ništa. Ovde je jedna praznina, gde Biblija potpuno ćuti, prepuštajući polje legendi, po kojoj je Mojsije u Kuš-u (Etiopiji) kroz 40 godina kao kralj vladao. Ovde se je Mojsije oženio kraljicom, te je tako došao do vladarske moći. I u Svetom Pismu ima traga o ovoj bezimenoj supruzi Mojsijevoj, i to u IV. knjizi Mojsijevoj XII. 1, gde se o nekoj Kušitskoj ženi Mojsija ovlaš pominje. Ovo biva mahom uzgred. Mirjama, sestra Mojsijeva, iznela je protiv ovoga neku porodičnu spletku **ותדבר מרים ואהרן כמשה ער אודות האשה הכושית אשר לקח** I govoraše Mirjama sa Aronom protiv Mojsija zbog Kušitske žene, koju je uzeo, jer on beše uzeo Kušitsku ženu«. I ako su bistre i jasne reči Svetoga Pisma, ipak ne mogahu stari tumači Biblije zanisliti, da je Mojsije mogao sklopiti ovakav nejednaki brak, te se oženiti čak ženom druge rase, crnkinjom. Već i Talmud, traktat Moed katan, folio 16b uzima **הכושית** kao epitet, pod kojim valja tobože Ziporu razumeti, od koje se Mojsije razveo i iz svoje ložnice je prognao, a koji je postupak izazvao osudu Mirjame, iskazanu glasnim rečima. Ovo tumačenje Talmuda jedva može zadovoljiti. Jer neuzimajući u obzir, da ovo ne izlazi iz reči Svetog Pisma **עיקר חסר מן הכפר** ovome ne odgovara ni sledeća rečenica: **כי אשה כושית לקח** »jer je uzeo sebi Kušitsku ženu«. Onkelos prevodi **אתתא שפירתא** »lepa žena«. U parentezi ovde napominjemo, da Herodot označuje Etiopce kao najveće i najlepše ljude, koji najduže žive. (Vidi: Die Musen des Herodotos von Halikarnassus, preveo I. Chr. F. Bahr III., 91). Ovoj interpretaciji

sledi većina srednjevekovnih komentatora Biblije, Raši i drugi, koji su primili starojevrejsku jezikovnu primenu **סני נהיר**, koja sa upotrebljenim izrazom želi iskazati baš protivnost od onoga, što se reklo. Jonatan b. Usiel (Pseudojonatan), čiji Targum, istina, ne dosiže do talmudskog doba, ali je svakako mnogo stariji od srednjevekovnih komentara Biblije, jer se navodi već u Aruhu R. Natana (Savremenik R. Geršona Meor Haggola, vidi: Asulai **שם הגדולים**), prevodi ovo mesto parafrazom i pominje izrečno brak Mojsijev, koji je sklopio po bežanju ispred Faraona sa kraljicom Kuša. R. Salamon b. Meir (Rašbam) ne slaže se takođe sa tradicionalnim shvatanjem i drži reč: **כושית** za Etiopljanku, u čijoj zemlji je Mojsije 40 godina vladao kao Kralj. Pri tome se poziva na knjigu: **דברי הימים של משה**, u kojoj se opširno priča povest o vladavini Mojsija Kušom i o njegovu braku sa kraljicom. Nama je malopoznata ova knjiga, ali je ona u srednjem veku morala biti prilično rasprostranjena. Značajno je, da Ibn Esra, i ako mu nije bila nepoznata, jer se pominje u njegovom komentaru uz Exodus, ne zna ništa o upotrebi ove knjige za interpretaciju Biblije iz razloga, što su samo knjige proroka ili one, koje su pisali mudraci na osnovu predanja, pouzdane, a to sa ovom knjigom nije slučaj. (Vidi i Mendelsonov Biur na o. m. koji polemíše sa Ibn Esrom i ograđuje se protiv toga). Ibn Esra dovodi verziju o kraljevanju Mojsija nad Kušom iz imena **יש אומרים**, iz čega izvire, da je ista i drukčije bila zastupljena. I Sefer Hajašar i Josipon (pisac nepoznat, vidi Asulai **שם הגדולים—מערכת ספרים**), izvod iz starina Josifa Flavia, u svom današnjem obliku mnogo mlađeg datuma, uporedi **אוצר ישראל**, sveska V., s. v. **יוסף** čijim se izveštajima ne može pridavati odveć velika istoriska važnost, takođe sadrže izveštaj o Mojsijevu braku sa kraljicom Kušita, koji se ne može oglasiti bajkom, tim manje, što ga potvrđuje, iako ne u celini, i Josephusov *Antiquitates*. Ma da je i Josephus u svojim »Starinama« mnogo Agade, naročito o Mojsiju, upleo (vidi: Ozar Jisrael V., s. v. Josephusov Flavius, oni su ipak od najvećeg značaja za istoriju Jevrejstva. »Oni uređuju Stari Zavet u hronološkom pogledu, popunjuju praznine u priča-nju i objašnjavaju tamna mesta«. (Josephus Flavius: *Jüdische Altertümer*, preveo Dr. H. Clementz I. sv. Uvod str. 8). Ovdje ćemo ispričati Izveštaj Josephusov (Jevr. star. II. 10), koji je i u drugom pogledu od značaja: Za vreme cara Faraona, koji je ugnjetavao narod Izraelski, Egipćane su napali njihovi moćni su-sedi, Etiopci, opljačkali im sav njihov imetak i najzad ih sasvim pokorili, i ako su se oni oduprli prepadu i junački se borili protiv svojih napadača, ne bi li osvetili svoju sramotu ipak su morali pred nadmoći izmaći. Mnogi su od Egipćana pobijeni, a ostali su begstvom spasli svoj život. Kad su to videli Etiopci, još žešće su napadali, jer su mislili, da se može uzeti za kukavičluk, ako ne pokore čitav Egipat. Jedan po jedan grad padao im je u krilo kao zrelo voće, jer stanovnici ne imadahu hrabrosti, da se s njima u borbu upuštaju. Gotovo bez svake prepreke one prodreše preko Memfisa sve do mora.

U svojoj potištenosti nesretni Egipćani se obratiše oraklima i proročanstvima, pa kad im je na usta sveštenika objavljeno, da se obrate za pomoć jevreju Mojsiju, zapovedi kralj svojoj kćeri Termuti, koja se, uprkos groznim zakonima svoga oca, ipak tako milostivo zauzela za njega, da svome štićeniku u kraljevo ime ponudi vodstvo nad egipatskom vojskom. Ali kako ona, sa obzirom na prošlost, nije mogla svome ocu pokloniti puno poverenje, zatražila je najpre od njega jemstvo, da ne misli o zlu, a kad ga je dobila, prikazala mu je Mojsija u nadi, da će njegove usluge biti zemlji od velike koristi. Ovom prilikom ona nije propustila činiti zaslužene prekore svešteniku i savetniku kraljevu, koji se nije stideo priznati, kako je odveć željena pomoć omraženog jevreja, što je prede dražio narod, da ubije ovog čoveka. Na zauzimanje Termute i po želji kraljevoj preuze sa gotovošću Mojsije, na radost egipatskog i jevrejskog naroda, povereno mu teško zvanje. Oslanjajući se na orakle, Egipćani su se nadali, da će se njegovom sposobnošću ne samo osloboditi neprijatelja, nego da će se ovom prilikom i njega samog na neki način otresti; dočim su se Jevreji odavali nadi, da će ih on pre ili posle osloboditi egipatskog jarma. Mojsije se stavi na čelo vojske, pa je povede protiv neprijatelja, uljuljkanog u svoju sigurnost, koji ni slutio nije, šta mu se sprema. Umesto vodenog puta on udari tegobnim suvozemnim putem, kojom je prilikom dao nesumnjiv dokaz o svom čudnovatom ostroumlju. — Kraj, kojim je prolazio, beše kao posejan najopasnijim zmijama, koje su neopaženo iz zemlje izlazile, ljude iznenada napadale i najveću im štetu nanosile. Da sačuva svoju vojsku od ove nemani, on pribeže ovom lukavstvu. — Izabra pernati narod, ždralove, za svoje saveznike protiv zmija, pa ih u rogoznim košarama povede sa sobom. Po svoj prilici tice su se tada u stanju poluzatočeništva razmnožavale (Vidi o tome Bremov Život životinja), te ih je Mojsije za svoj plan mogao lako upotrebiti. Ove po sebi najpitomije životinje, najljući su neprijatelji zmijama, koje kao da to znaju, jer čim ih opaziše, odmah se dadoše u begstvo. Kad Mojsije stiže u zmijski kraj, košare se otvoriše i ždralovi oslobodiše. Otpoče jedan divlji lov između gmizavaca i ptica, te potonje zadobiše bogat plen. A koje zmije ne mogahu dosta brzo umaći, te su poubijane i u slast pojedene. — Na ovom putu prodiraše Mojsije sve dalje nesmetano, dok se najzad ne nađe pred Etiopcima, koji od ovog iznenadenja isto tako izgubiše glavu, kao i Egipćani pre toga. On ih pogoni u trku ispred sebe, otera ih sa svakog zauzetog mesta, prebaci ih preko granice i progoni ih do Sabe, prestonice kralja od Etiopije, koju je Kambis docnije po svojoj sestri nazvao »Meroë«. Ovaj grad, koji je bio visokim zidom obgrađen i rekom Nilom obliven, naličaje na ostrvo, te se samo sa velikim teškoćama mogaše opsesti, pošto su obe reke, Astapus i Astobaras, svaki prelaz naročito otežavale. Između zida i reka behu visoki bedemi, koje ma kako visoka voda ne mogaše

preplaviti, otuda se grad ne mogaše zauzeti, sve ako bi opsednici i pregazili reke. Dok je besciljno dangubljenje uznemirivalo Mojsijevu vojsku, dogodi se jedan slučaj, koji učini kraj opsadi. Terbis, kći kralja od Etiopije, koja je svakako znala, da je samo Mojsije doneo Egipćanima sjajne uspehe, i da je sudbina njene domovine u njegovim rukama, već se odavno u duhu zanimala s njime, diveći mu se. A kad ga je prvi put spazila, dok je svoju vojsku vodio u blizini zida, te svojim rođenim očima videla, kako se hrabro bori, njegovo ju je junaštvo tako zanelo, da je žudela za dodirom s njime. Predajući se sili strasti, ona posla k njemu svog najvernijeg slugu, da uravna bračnu vezu među njima. Mojsije beše voljan, da prihvati ponudu, ali pod uvetom, da mu se najpre Saba preda. Suprot tome zakleo se on, da će je uzeti sebi za ženu i da će svoje obećanje ispuniti, čim zauzme grad. Tek što je sklopljena ova pogodba, ona je već i izvršena, pa kako je Mojsije Etiopce sasvim pokorio, on zahvali Bogu na sretnom uspehu, izvrši obećanje dato princezi i odvede Egipćane natrag u svoj zavičaj. — Toliko Josephus. —

Izveštaj ne priča ništa o vladavini Mojsija nad Etiopiom, ali se slaže sa drugim hroničarima o odvođenju Etiopljanke kao supruge u zavičaj, što već iz toga razloga ne treba odbaciti, jer tome u prilog govori i prosti smisao reči Biblije. A odbacimo li gospodarenje Mojsija nad Etiopiom, još uvek ostaje etiopska supruge, koja je dala povod za porodični razdor i uzbunila Mirjamu protiv njenog brata.

Radi njegove originalnosti vode ćemo navesti i duhovito tumačenje Kenigberškog rabina, Jakova Cebija Meklenburga, koje se nalazi u njegovom dragocenom komentaru Pentateuhe *הקבלה הכתב והקבלה* (Frkft. na M. 1880. izdanje I. Kaufmana). Odstupajući od uobičajenog prevoda *על אודות* »zbog«, on vidi u *אודות* imenicu, koja ovde znači »rastavljenje«, »udaljenost«. On izvodi ovu reč iz korena *ידה*, koji se nalazi na raznim mestima u značenju »baciti«. Tako znači *אור* žarač, kojim se upaljena drva razgrću, da bi se još bolje upalila, dakle »palioganj« *אור מוצל מאש* Zah. 3, 2, Amos 4, 11 — a imajući na umu tradicionalno shvaćanje, on ne odbacuje ni izveštaje hroničara, te drži *האשה הכושית* epitetom za Ziporu, dočim *אשה כושית* uzima bukvalno. Prema tome on prevodi: I govoraše Mirjama sa Aronom protiv Mojsija *על אודות* zbog rastavljenja *האשה הכושית* od lepe (crne) žene (Zipore), koju je uzeo za ženu *כי אשה כושית לקח*, ma da se u svoje vreme nije ustručavao, da čak i jednu Etiopljanku dovede u svoj dom za suprugu, i ako mu je ova još manje dolikovala.

Za »Kuš—Etiopija« napominje se još i to, da je »Etiopija« u drevnoj starini imala širi smisao, te je uopće primenjivana na narode, koji su stanovali na južnom primorju i bili izloženi žezi. Tako Omir, Odiseja I., 22 ff, Herodot, III., 94 razlikuju Etiopce, koji stanuju u Aziji i bliži su Indanima, od onih, koji stanuju u Libiji (Afrika) i predstavljaju crnačko pleme (Vidi Herodot kao gore

VII., 73, Napomena); prema tome **אשה כושית** bolje bi se moglo primeriti kao oznaka za Ziporu, Midanku, nego što se to na prvi pogled čini, te se Meklenburgovo tumačenje, ako i ne usvojimo tumačenje **אורית**, jer jako odstupa, ne može sasvim odbaciti.

Napomena uredništva.

Ova priča Josephusa nepoznata je u jevrejskoj književnosti. Istina, i ovde čitamo o »kralju Mojsiju«, koji je 40 godina vladao u Etiopiji, ali je jevrejska pripovetka mnogo prirodnije. I o Kušiti, ženi Mojsija, daje nam ona prirodnije tumačenje. Ova se priča osniva na delu Sefer Hajašar, odakle su je drugi pripovedači uzeli, kao n. pr. Seder Hadorot i dr. Prevod onog dela te stare i retke knjige, koji se odnosi na Mojsija, donosimo u ovom Almanahu pod natpisom: »Život Mojsija«. Izvor, iz kog je crpeo Josephus, još je nepoznat. Kao pretpostavka moglo bi se uzeti možda, da je Josephus prividno prošao sa ovom pričom, koja je u narodu bila uopće poznata, isto tako, kao n. pr. Muhamed sa svojim opisom biblijskih ličnosti, koje su u Koranu posve izopačene i često u netačnom, a ne baš retko i u smešnom obliku izložene. Možda je i Josephus čuo ovu priču iz života Mojsijeva još u Galileji, ali kad je pisao svoje »starine« u Rimu, nije ju više znao tačno, odnosno delimično ju je zaboravio. Schürer piše o tome u svojoj »Geschichte des Jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi« I. sv. str. 81, ovo: »Wie es scheint, hat Josephus diese haggadische Ausschmückung nicht lediglich aus der mündlichen Tradition geschöpft, sondern zum Teil schon aus den älteren hellenistischen Bearbeitungen der biblischen Geschichte von Demetrius, Artapanus und Anderen«. Zanimljivo je, da Filo ne zna za ovu istoriju iz života Mojsijeva u svojoj knjizi »O životu Mojsija«. Pa da ju je Josephus crpeo iz starije jelinske književnosti, svakako ne bi bila nepoznata Filonu, koji se trudi da da idealnu sliku o životu i radu Mojsija, pa bi mu za to bila dobrodošla gore izložena priča. Zato je tačnost tvrdnje Schürera, dok se dalja istraživanja ne obustava, odveć sumnjava.

Na str. 69 pomenuta knjiga: **דברי הימים של משה**, iz koje je R. Salomon b. Meir crpeo, pa je u svom komentaru imenuje, često je štampana, tako prvi put u Carigradu 1516., dalje u Veneciji 1544. i 1596., u Parizu 1628., u Veroni 1648., u Žitomiru 1849., u Lvovu 1865. Najzad je u Ozar Midrašim ed. I. D. Eisenstein II., 357 ff. iznova odštampana. Ja sam je pročitao u poslednjem izdanju i napominjem, da se njena priča slaže sa onom Sefer Hajašar-a, odnosno uzeta je iz ove i snabdeta sa više dodataka, koji odaju rad srednjevekovnog kompilatora.

L. F.

